

ANNA ZELLMAN
Olsztyn, UWM

EDUKACJA RELIGIJNA MŁODZIEŻY GIMNAZJALNEJ W ŚWIETLE ZNOWELIZOWANEJ PODSTAWY PROGRAMOWEJ KATECHEZY KOŚCIOŁA KATOLICKIEGO W POLSCE

1. Wokół rozumienia terminu „edukacja religijna” – 2. Charakterystyka znowelizowanej *Podstawy programowej katechezy Kościoła katolickiego w Polsce* – 3. Cele katechetyczne — wymagania ogólne oraz zadania katechezy i nauczyciela religii – 4. Treści edukacji religijnej — wymagania szczegółowe – 5. Korelacja nauczania religii z edukacją szkolną – 6. Warunki i sposoby realizacji założeń programowych – 7. Współpraca środowisk wychowawczych – 8. Próba oceny

Określony w tytule artykułu temat należy do zagadnień wieloaspektowych i aktualnych, bo inspirowanych przyjętym podczas 351 zebrania plenarnego Konferencji Episkopatu Polski w Warszawie w dniu 8 marca 2010 r. znowelizowanym tekstem *Podstawy programowej katechezy Kościoła katolickiego w Polsce*. Rola tego dokumentu w podejmowaniu namysłu nad edukacją religijną polskiej młodzieży z gimnazjum jest niepodważalna i bardzo zróżnicowana. Trudno sobie wyobrazić realizację nauczania i wychowania religijnego młodego pokolenia bez podstaw teoretycznych, które zostały określone w obowiązujących dokumentach programowych katechezy Kościoła katolickiego w Polsce oraz bez czerpania z nich jako ze źródeł inspirujących katechetyków i nauczycieli religii do refleksji pastoralnej i działania duszpasterskiego. Słusznie zatem badacze problematyki i praktycy odwołują się do dokumentów programowych katechezy, by na ich podstawie wprowadzać zmiany w obowiązujących koncepcjach edukacji religijnej lub też wypracowywać nowe elementy programowe konstytuujące jakość działania pedagogiczno-katechetycznego w szkole i w parafii. Kierując się tym stwierdzeniem, poniżej zostaną opisane wybrane kwestie z zakresu edukacji religijnej młodzieży gimnazjalnej w świetle znowelizowanej *Podstawy programowej katechezy Kościoła katolickiego w Polsce*. Pokróćce dokona się analizy terminu „edukacja religijna” oraz scharakteryzuje znowelizowaną *Podstawę programową katechezy Kościoła katolickiego w Polsce*. Osobną uwagę zwróci się na cele katechetyczne — wymagania ogólne, na zadania katechezy i nauczyciela religii oraz na treści opisane w kategoriach wymagań szcze-

gółowych. W dalszej części zostaną opisane zarówno założenia programowe korelacji nauczania religii z edukacją szkolną w gimnazjum, jak też zalecane warunki i sposoby realizacji założeń programowych. Całość zakończy analizy dotyczące współpracy środowisk wychowawczych oraz próba oceny koncepcji edukacji religijnej, jaką proponują autorzy *Podstawy programowej katechezy Kościoła katolickiego w Polsce*. W ten sposób określony w tytule problem zostanie potraktowany wieloaspektowo i całościowo.

1. Wokół rozumienia terminu „edukacja religijna”

„Edukacja religijna” należy do terminów stosowanych głównie w literaturze pedagogicznej, a stosunkowo rzadko w katechetycznej — i zwykle w kontekście szkolnego nauczania religii. Jak dotąd jej zakres znaczeniowy jest sporadycznie wyjaśniany przez polskich katechetów. Częściej natomiast pedagodzy religii posługują się terminem „edukacja religijna”, ukazując jej istotę oraz wypracowując różne, często inspirowane stwierdzeniami propagowanymi w literaturze języka niemieckiego, koncepcje¹. Daje się tu zauważyć wiele definicji, co jest warunkowane odmiennym postrzeganiem przekonań dotyczących wiary oraz oddzielaniem ich od poglądów i stanowisk dotyczących różnych aspektów życia.

Zgodnie z encyklopedycznym wyjaśnieniem, „edukacja religijna” jest traktowana jako „rodzaj edukacji odwołującej się do przesłanek religijnych”². Wiąże się ona z integralnym nauczaniem i wychowaniem w wierze dzieci i młodzieży, a sporadycznie także dorosłych. Tak ogólnie określona edukacja religijna nie wskazuje jeszcze na konkretne wyznanie wiary. Obejmuje zatem różne religie czy też przekonania dotyczące wiary i życia inspirowanego deklarowanym światopoglądem religijnym. Zgodnie z takim podejściem do rozumienia „edukacji religijnej”, istnieje wiele możliwości interpretacyjnych tego terminu.

Biorąc pod uwagę ogólne definicje badacze stwierdzają, że „edukacja religijna” to, inaczej, rodzaj edukacji odwołującej się do przesłanek religijnych, skoncentrowanej na zagadnieniu transcendencji istoty ludzkiej i ostatecznej przyczynie jej egzystencji. Niektórzy pedagodzy przyjmują wyjaśnienia, w których daje się zauważyć wyakcentowanie działań dydaktycznych. Twierdzą bowiem, że termin „edukacja religijna” wskazuje na „przekaz wiedzy o religii jako sakralnym wymiarze życia

¹ Zob. np. J. BAGROWICZ, *Edukacja religijna współczesnej młodzieży. Źródła i cele*, Toruń 2000; M. PATALON, *Edukacja religijna w Polsce: katecheza czy religioznawstwo?*, „Problemy Wczesnej Edukacji” 4 (2008), nr 2, s. 45–52; C. ROGOWSKI, *Edukacja religijna. Założenia – uwarunkowania – perspektywy rozwoju*, Lublin 2002.

² Zob. np. *Edukacja religijna*, w: T. GADACZ, B. MILERSKI (red.), *Religia. Encyklopedia PWN*, t. III, Warszawa 2003, s. 422.

człowieka, wielkich religiach świata, ich historii, podstawach doktrynalnych, najważniejszych formach kultu”³. Inni podają bardziej szczegółową definicję, w której zwracają uwagę na proces dydaktyczno-wychowawczy skoncentrowany wokół wspierania wychowanków w odkrywaniu ostatecznej przyczyny istnienia poprzez odniesienie do religii i postrzegania różnych aspektów rzeczywistości w tej perspektywie⁴. W tak określonej edukacji religijnej centralne miejsce zajmują działania wspierające rozwój religijny poprzez nauczanie o doktrynie określonej religii i wychowanie w jej duchu. Właśnie odwołanie się do określonej religii (np. szukanie w danej religii uzasadnienia i wyjaśnienia celów edukacyjnych i sensu poszczególnych sytuacji wychowawczych, budowanie na religii systemu wartości, będących podstawą całościowej orientacji wychowawczej i samowychowawczej) stanowi istotny wyznacznik edukacji religijnej⁵. Pozwala wiązać działania pedagogiczne z elementem transcendencji oraz przekazywać wiedzę o religii i religiach z perspektywy określonego wyznania wiary. Stąd też wiele uwagi poświęca się podstawowym podobieństwom i różnicom, jakie występują między wyznawaną przez uczniów religią, będącą podstawą w edukacji, a innymi religiami⁶.

Przywołane powyżej ogólne określenia zostają ukonkretnione poprzez odwołanie do przesłanek teoretycznych, wynikających z wyznania wiary chrześcijańskiej i uwarunkowań społeczno-kulturowych. W związku z tym pedagodzy chrześcijańscy edukację religijną najczęściej definiują jako ogół wielowymiarowych działań, jak też zróżnicowanych procesów dydaktyczno-wychowawczych służących odkrywaniu obecności Boga i przesłania Królestwa Bożego oraz rozpoznawaniu tradycji danej wspólnoty Kościoła i dróg prowadzących do życia wiarą⁷. Zwracają też uwagę na fakt, że edukacja religijna bazuje na wartościach chrześcijańskich, które jawią się jako wartości uniwersalne (np. Dekalog, Kazanie na górze, wzór osobowy Jezusa Chrystusa)⁸. Co więcej, punktem wyjścia dla teorii i praktyki pedagogicznej czyni ta edukacja konkretnego człowieka — jego biografię, kulturę, warunki społeczno-polityczne i religię. Natomiast za podstawowy cel podejmowanych działań dydaktyczno-wychowawczych przyjmuje wspomaganie osoby w jej integralnym rozwoju, w rozpoznawaniu wartości i właściwym określaniu priorytetów oraz w osiąganiu nie tylko dojrzałości religijnej, ale także ludzkiej, postrzeganej z perspektywy

³ K. OLBRYCHT, *Rola edukacji religijnej i wychowania religijnego na początku trzeciego tysiąclecia*, „Paedagogia Christiana” (2002), t. II, s. 37.

⁴ Zob. więcej o tym np. w: H.G. ZIEBERTZ, *Religijność i wychowanie w świecie pluralistycznym*, tł. A. Białek, P. Łacny, Kraków 2001.

⁵ OLBRYCHT, *art. cyt.*, s. 36.

⁶ *Tamże*.

⁷ *Tamże*. Więcej o tym piszę w: *Edukacja religijna*, w: *Wieloperspektywiczna koncepcja edukacji religijnej*, w: C. ROGOWSKI (red.), *Leksykon pedagogiki religii. Podstawy – koncepcje – perspektywy*, Warszawa 2007, s. 833–836.

⁸ *Tamże*.

transcendencji⁹. Skuteczna realizacja edukacji religijnej sprowadza się więc do permanentnego przekazu wiary w zmieniających się społecznościach narodowych i międzynarodowych, a więc odpowiednio do mentalności wychowanków oraz wyzwań społeczno-kulturowych. Jest zatem adresowana nie tylko do dzieci i młodzieży, ale także do osób dorosłych — różnego stanu, pochodzenia i wykształcenia¹⁰.

Dla klarowności analiz trzeba zwrócić uwagę na rozumienie edukacji religijnej w ujęciu katolickim. Sporadycznie współcześni katoliccy pedagodzy religii ujmują edukację religijną w szerokim tego słowa znaczeniu¹¹. Akcentują potrzebę wychowania w duchu wiary katolickiej, które zmierza do „kształtowania osoby ludzkiej, mając na uwadze jej cel ostateczny i jednocześnie dobro społeczeństw, których członkiem jest człowiek i w których obowiązkach będzie on uczestniczył, gdy dośrobie”¹². Tak określona edukacja religijna nie jest tożsama z nauczaniem religii czy też z katechezą parafialną, lecz uwzględnia wszelkie działania pedagogiczne inspirowane wiarą i wartościami chrześcijańskimi. Brakuje w niej zatem precyzji i ukonkretnienia, a w konsekwencji trudno odnieść ją do praktyki duszpasterskiej i uznać jako przesłankę pozwalającą na wypracowanie wniosków dotyczących modelu edukacji religijnej w Polsce. Stąd też wielu polskich pedagogów i katechetów doprecyzowuje zakres tego terminu i uzasadnia potrzebę odwołania do koncepcji katechezy integralnej. W przypadku tego typu rozumienia edukacji religijnej badacze opisują edukację religijną w powiązaniu ze szkolnym nauczaniem religii i katechezą parafialną, co wydaje się znaczące dla analiz podjętych w niniejszym opracowaniu¹³. Według nich edukacja religijna obejmuje ogół działań dydaktyczno-wychowawczych, które polegają na wspieraniu uczniów w: (1) nabywaniu wiedzy o istocie religii katolickiej w powiązaniu z innymi religiami oraz w rozpoznawaniu całej doktryny Kościoła katolickiego (także tradycji biblijnej, symboli i rytuałów obecnych w tym Kościele); (2) nawiązaniu osobowego kontaktu z Bogiem; (3) poznawaniu i internalizowaniu treści wiary; (4) rozwijaniu zdolności organizowania własnego życia i świata w świetle rozpoznanego orędzia Bożego przez umacnianie więzi z Bogiem, praktykę wiary chrześcijańskiej i uczestnictwo w sakramentach. Ogólnie rzecz ujmując, w realizowanym przez Kościół katolicki szkolnym nauczaniu religii czynności edukacyjne określane terminem „religijne” koncentrują się

⁹ B. MILERSKI, *Cele edukacji religijnej w kontekście pluralizmu*, „Paedagogia Christiana” (2002), t. II, s. 12–23.

¹⁰ *Tamże*.

¹¹ Zob. np. ROGOWSKI, *dz. cyt.*, s. 78–85; J. MICHAŁSKI, *Edukacja i religia jako źródła rozwoju egzystencjalno-kognitywnego człowieka. Studium hermeneutyczno-krytyczne*, Toruń 2004.

¹² DWCH 1.

¹³ Zob. np. J. BAGROWICZ, *Towarzyszyć wzrastaniu. Z dyskusji o metodach i środkach edukacji religijnej młodzieży*, Toruń 2006; R. CHAŁUPNIAK, „Wychowanie religijne” czy „wychowanie chrześcijańskie”, w: R. CHAŁUPNIAK, J. KOSTORZ (red.), *Wychowanie religijne u progu trzeciego tysiąclecia chrześcijaństwa* (Opolska Biblioteka Teologiczna 44), Opole 2001, s. 227–240; OLBRYCHT, *art. cyt.*, s. 36.

wokół przekazywania wiedzy oraz formacji ludzkiej i chrześcijańskiej za pomocą systematycznych, a zarazem poprawnych dydaktycznie lekcji religii i spotkań katechetycznych w parafii.

2. Charakterystyka znowelizowanej Podstawy programowej katechezy Kościoła katolickiego w Polsce

Na przełomie 2009/2010 r. podjęto prace nad wprowadzeniem zmian w zakresie obowiązującej od 2001 r. *Podstawy programowej katechezy Kościoła katolickiego w Polsce*¹⁴. Było to warunkowane kilkoma istotnymi zmianami zachodzącymi w tym czasie w polskiej oświacie. Dotyczyły one przede wszystkim obniżenia wieku, w którym ma zacząć się realizacja obowiązku szkolnego¹⁵, oraz wprowadzenia nowej *Podstawy programowej kształcenia ogólnego*, która została zmieniona zarówno koncepcyjnie, jak też treściowo¹⁶. Zaplanowano w niej m.in. reformę programową, która będzie wdrażana stopniowo — rok po roku, począwszy od roku szkolnego

¹⁴ KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, *Podstawa programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce*, Kraków 2001.

¹⁵ Zgodnie ze znowelizowaną „Ustawą o systemie oświaty” stopniowo zostało wprowadzone roczne obowiązkowe przygotowanie przedszkolne dla dzieci pięcioletnich oraz obniżono wiek szkolny. Zapisane w znowelizowanej ustawie przepisy mają, jak twierdzą ich twórcy, zapewnić lepszy dostęp do edukacji dzieci najmłodszych — poprzez obniżenie wieku rozpoczynania obowiązkowej edukacji przedszkolnej do lat pięciu oraz rozpoczynania obowiązku szkolnego do lat sześciu. Od 1 września 2009 r. dzieci pięcioletnie mają prawo do rocznego przygotowania przedszkolnego, a od 1 września 2011 r. wprowadzony zostanie obowiązek rocznego przygotowania przedszkolnego dla dzieci pięcioletnich. Nowelizacja ustawy o systemie oświaty wprowadza od 1 września 2012 r. obowiązek szkolny dla dzieci sześcioletnich. W trzyletnim okresie pilotażowym (tj. w latach szkolnych 2009/2010, 2010/2011 i 2011/2012), poprzedzającym wprowadzenie tego obowiązku, decyzje o rozpoczęciu edukacji dziecka w wieku lat sześciu podejmuje rodzice i dyrektor szkoły. Oznacza to, że w latach szkolnych 2009/2010–2011/2012, na wniosek rodziców, obowiązkiem szkolnym może być objęte dziecko, które w danym roku kalendarzowym kończy sześć lat. Warunkiem przyjęcia dziecka do szkoły w tym okresie będzie posiadanie przez szkołę odpowiednich warunków organizacyjnych, a także wcześniejsze objęcie dziecka wychowaniem przedszkolnym w roku poprzedzającym rozpoczęcie nauki w szkole. Wymogu objęcia wychowaniem przedszkolnym nie stosuje się w przypadku, gdy dziecko posiada pozytywną opinię poradni psychologiczno-pedagogicznej o możliwości rozpoczęcia spełniania obowiązku szkolnego. Jeśli dziecko nie chodziło do przedszkola, wymagana będzie opinia poradni psychologiczno-pedagogicznej, dotycząca możliwości rozpoczęcia spełniania obowiązku szkolnego przez dziecko sześcioletnie. Od 1 września 2012 r. na wniosek rodziców naukę w szkole podstawowej będzie mogło rozpocząć dziecko, które w danym roku kalendarzowym kończy pięć lat, jeżeli wykazuje psychofizyczną dojrzałość do podjęcia nauki szkolnej. Oznacza to, że dzieci w wieku sześć lat będą rozpoczynały naukę szkolną. Zob. Nowelizacja Ustawy o systemie oświaty z dnia 22 lutego 2009 r., przyjęta przez Sejm 19 marca 2009 r., „Dziennik Ustaw” z dnia 7 kwietnia 2009 r., nr 56, poz. 458.

¹⁶ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół, „Dziennik Ustaw” z dnia 15 stycznia 2009 r., nr 4, poz. 17.

2009/2010, w którym to reforma objęła przedszkola, pierwsze klasy szkół podstawowych oraz pierwsze klasy gimnazjów. W następnym roku szkolnym (2010/2011) reforma obejmie klasy pierwsze i drugie szkół podstawowych i gimnazjów i tak dalej w kolejnych latach. Wdrażanie reformy programowej w liceach ogólnokształcących i zasadniczych szkołach zawodowych zakończy się w 2015 r., w technikach i liceach artystycznych — w 2016 r., zaś w liceach uzupełniających — w 2017 r.

Najważniejszym jednak motywem zmian wprowadzonych do *Podstawy programowej katechezy Kościoła katolickiego w Polsce* była reforma programowa kształcenia ogólnego. W starej *Podstawie programowej kształcenia ogólnego* w ramach każdego przedmiotu wyszczególniano cele, zadania szkoły, treści i osiągnięcia ucznia, natomiast w nowej — cele i treści zostały przedstawione w języku wymagań ucznia. Opisano w nich wiedzę, jaką uczeń powinien przyswoić, oraz umiejętności, jakie powinien posiadać. Poza tym w nowej *Podstawie programowej kształcenia ogólnego* dokonano dodatkowo radykalnej zmiany podziału przedmiotów, zwłaszcza na poziomie licealnym, co wydaje się istotne dla nauczania religii, gdyż określa obszar korelacji z edukacją szkolną¹⁷. Wyżej opisane zasadnicze zmiany programowe w kształceniu ogólnym zmotywowały twórców obowiązującej od 2001 r. *Podstawy programowej katechezy Kościoła katolickiego w Polsce* do wprowadzenia zmian w wyżej wymienionym dokumencie, określającym założenia programowe nauczania religii w szkole. Zaowocowało to zatwierdzeniem przez Konferencję Episkopatu Polski — 8 marca 2010 r. — znowelizowanej *Podstawy programowej katechezy Kościoła katolickiego w Polsce*¹⁸. Podobnie jak w 2001 r., tak i obecnie twórcy podstawy programowej katechezy dążyli do tego, by dokument ten wyrażał w języku zrozumiałym dla osób odpowiedzialnych za polską oświatę zasadnicze zręby programowe nauczania religii w szkole i duszpasterstwa katechetycznego w parafii, a więc określał kwestie merytoryczne i metodyczne katechezy w Polsce¹⁹. Stąd też istotne założenia programowe zapisali językiem analogicznym do tego, jakim posłużyli się twórcy *Podstawy programowej kształcenia ogólnego*²⁰. Zwrócili też uwagę, by w ramach nauczania religii dokonywała się jego korelacja z całością edukacji szkolnej. Zasadnicza zmiana w znowelizowanej *Podstawie programowej katechezy Kościoła katolickiego w Polsce* dotyczy jednak zapisów treści nauczania religii w języku wymagań ucznia oraz zakresu korelacji z edukacją szkolną²¹. Ten ostatni element wiąże się ze zmianami w nauczaniu poszczególnych przedmiotów, zwłaszcza na III i IV etapie edukacyjnym, a więc w gimnazjum i w szkołach

¹⁷ *Tamże*.

¹⁸ KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, *Podstawa programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce*, Kraków 2010 (dalej: PPK).

¹⁹ *Tamże*, s. 9–14.

²⁰ *Tamże*, s. 13–14.

²¹ *Tamże*.

ponadgimnazjalnych. Z uwagi na rezygnację w kształceniu ogólnym z realizacji ścieżek edukacyjnych i wprowadzenie nowych zakresów celów, zadań i treści nauczania poszczególnych przedmiotów szkolnych, autorzy *Podstawy programowej katechezy Kościoła katolickiego w Polsce* dokonali także istotnych zmian w tej kwestii. Wprowadzili bowiem korelację z edukacją szkolną, dostosowując jej obszary do nowej *Podstawy programowej kształcenia ogólnego*²².

Uwzględniając zmieniającą się praktykę edukacyjną oraz prace związane z opracowaniem standardów maturalnych z religii autorzy analizowanego dokumentu dokonali niezbędnych korekt w celach, zadaniach i treściach nauczania religii²³. Wprowadzili też kosmetyczne poprawki w zakresie metodyki nauczania religii i współpracy środowisk, a więc szkoły, rodziny i parafii. W tym też kontekście zwrócili uwagę na obniżenie wieku, w którym ma zacząć się realizacja obowiązku szkolnego i związane z tym konsekwencje katechetyczno-pastoralne. Słusznie przyjęli, że za kilka lat uczniowie nie drugiej, ale trzeciej klasy szkoły podstawowej będą przystępować do I Komunii Świętej²⁴. Taka zmiana domagała się też koniecznego przeformułowania założeń programowych dla I i II etapu edukacyjnego, co znalazło wyraz w znowelizowanej *Podstawie programowej katechezy Kościoła katolickiego w Polsce*²⁵.

Znowelizowany dokument odzwierciedla w swej strukturze podział na trzyletnie okresy edukacyjne dostosowane do okresów rozwojowych ucznia, a więc obejmuje dzieci w wieku przedszkolnym, uczniów klas I–III i IV–VI szkoły podstawowej, młodzież z gimnazjum i szkół ponadgimnazjalnych (w tym z liceum i technikum oraz ze szkoły zawodowej)²⁶. Uwzględnia także katechezę adresowaną do osób z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim, umiarkowanym i znacznym oraz osób z autyzmem, uczniów niesłyszących lub słabo słyszących, osób niewidzących lub słabo widzących. Całość rozpoczyna się od wprowadzenia oraz wyjaśnienia terminologicznych²⁷. Każda natomiast część określająca jakość katechizacji w poszczególnych etapach edukacji szkolnej składa się z kilku elementów. I tak kolejno autorzy *Podstawy programowej katechezy* opisują charakterystykę ucznia, który jest uczestnikiem lekcji religii, cele katechetyczne opisane w kategoriach wymagań ogólnych, zadania katechezy, zadania nauczyciela religii, treści, czyli wymagania szczegółowe rozpisane w formie wiedzy i umiejętności ucznia, zalecane

²² *Tamże*.

²³ Więcej o tym można znaleźć np. w: P. TOMASIK, *Informacje na temat przewidywanych zmian w programach i podręcznikach katechetycznych*, <http://www.katecheza.episkopat.pl/bpk/aktualnosci.htm>, s. 1–3 (10.06.2010).

²⁴ *Tamże*.

²⁵ *Tamże*.

²⁶ *Tamże*.

²⁷ PPK, s. 9–14.

warunki i sposoby realizacji założeń programowych²⁸, zakres korelacji nauczania religii z wychowaniem przedszkolnym lub z edukacją szkolną²⁹ oraz współpracę środowisk wychowawczych, czyli rodziny i parafii.

Każdy z wyżej wymienionych zapisów zawiera określone treści. Właśnie zawartość treściowa poszczególnych elementów konstytuujących *Podstawę programową katechezy Kościoła katolickiego w Polsce* „wyznacza fundament jedności i służy piszącym programy oraz podręczniki, a także katechetom (...), którzy potrafią tworzyć programy autorskie”³⁰. Określa też specyfikę edukacji religijnej na danym etapie edukacji szkolnej, a więc stanowi punkt wyjścia w tworzeniu nowych koncepcji edukacji religijnej dzieci i młodzieży.

3. Cele katechetyczne — wymagania ogólne oraz zadania katechezy i nauczyciela religii

Opisane w analizowanej *Podstawie programowej katechezy Kościoła katolickiego w Polsce* założenia zawierają szereg cennych informacji na temat celów edukacji religijnej młodzieży gimnazjalnej, rozpatrywanych w kategoriach wymagań ogólnych. Określają też jakość zadań katechezy, które znajdują ukonkretnienie w działalności dydaktyczno-wychowawczej nauczyciela religii. Tym samym odnoszą się do kwestii istotnych dla koncepcji edukacji religijnej młodzieży w gimnazjum.

Zgodnie z wytycznymi znowelizowanego dokumentu każda forma działalności katechetycznej adresowanej do uczniów szkół gimnazjalnych, a więc nauczanie religii i katecheza parafialna, zakłada zróżnicowane cele, które można ująć w kategoriach dydaktycznych i wychowawczych³¹. Pośród nich na szczególną uwagę zasługuje analiza i interpretacja tekstów biblijnych oraz opisanych w nich wyda-

²⁸ *Tamże*, s. 15nn.

²⁹ Warto dodać, że ten punkt został pominięty w *Podstawie programowej katechezy specjalnej*. Jest to uzasadnione, gdyż w ramach kształcenia ogólnego w szkołach specjalnych nie przewidziano korelacji międzyprzedmiotowej, lecz wyraźnie zaznaczono, że edukacja w szkołach specjalnych „polega na całościowej i jednoczesnej realizacji funkcji dydaktycznej, wychowawczej, opiekuńczej i profilaktycznej szkoły, z uwzględnieniem specyficznych form i metod pracy oraz zasad nauczania, opisanych przez współczesne nauki społeczno-pedagogiczne”. Zob. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół, Załącznik nr 7: Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla szkół specjalnych przysposabiających do pracy dla uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym lub znacznym oraz dla uczniów z niepełnosprawnościami sprzężonymi, „Dziennik Ustaw” 2009 r, nr 4, poz. 17.

³⁰ *O dziesięciu latach katechezy... Na koniec drugiej kadencji przewodniczenia Komisji Wychowania Katolickiego z Księdzem Arcybiskupem Kazimierzem Nyczem rozmawia Aleksandra Bałoniak*, Kat 54 (2010), nr 3, s. 5.

³¹ PPK, s. 50–52.

rzeń z historii zbawienia³². Tego typu działania służą rozwijaniu poznania wiary chrześcijańskiej oraz odkrywania jej w powiązaniu z sensem życia człowieka (także w perspektywie eschatologii). Mają też bezpośredni związek z wprowadzaniem uczniów w podstawowe pojęcia nauki o Biblii, o języki i historii zbawienia³³. Nie wyczerpują jednak całej teleologii edukacji religijnej w gimnazjum, dlatego słusznie autorzy obok nich wymienili kształtowanie sumienia, postaw moralnych oraz samooceny, a więc działania, które służą wspieraniu uczniów w formacji moralnej. Do zadań nauczyciela religii należy udzielanie młodzieży pomocy w pogłębianiu rozumienia podstawowych pojęć etycznych i zasad moralnych oraz w zrozumieniu Dekalogu i błogosławieństw, które nadają nową jakość życiu moralnemu³⁴. Z tym wiąże się także wspieranie uczniów w zrozumieniu istoty miłości chrześcijańskiej oraz w rozwijaniu postaw i zachowań motywowanych miłością Boga i bliźniego. Realizacja tych celów i zadań, jak wynika z analizy *Podstawy programowej katechezy*, ma mieć wyraźne powiązanie z ukazywaniem powszechnego powołania do świętości oraz odkrywaniem prawideł i motywacji dokonywania samodzielnych wyborów moralnych³⁵.

Na tle wyżej opisanych założeń szczególnego znaczenia nabierają kolejne cele i zadania. Dotyczą one przygotowania młodzieży do sakramentu bierzmowania poprzez wychowanie liturgiczne, wychowanie do modlitwy, wychowanie do życia wspólnotowego i wprowadzenie do misji. Słusznie autorzy znowelizowanej *Podstawy programowej katechezy Kościoła katolickiego w Polsce* zwracają uwagę nie tylko na przekaz wiedzy o liturgii, sakramentach, okresach roku liturgicznego, modlitwie, życiu we wspólnocie Kościoła, misji świadczenia wiary we własnym środowisku, ale także na wdrażanie młodzieży do praktykowania wiary we wspólnocie Kościoła poprzez udział w liturgii, osobistą i wspólnotową modlitwę oraz realizację przykazania miłości wobec bliźnich³⁶. Wraz z tymi działaniami proponują wspieranie uczniów gimnazjum w zrozumieniu roli Kościoła w życiu narodu polskiego, w kształtowaniu postawy otwartej na dialog z wyznawcami innych religii, w odkrywaniu własnego miejsca we wspólnocie Kościoła powszechnego, partykularnego i parafialnego³⁷. Można zatem stwierdzić, że cele i zadania planowane przez autorów znowelizowanej podstawy programowej wskazują w sposób ogólny kierunki działalności ewangelizacyjnej, wychowawczej i katechetycznej w środowisku szkolnym i eklezjalnym. Tym samym pozwalają określić podstawowe założenia teleologii edukacji religijnej rozumianej jako całościowa koncepcja nauczania

³² Tamże.

³³ Tamże.

³⁴ Tamże, s. 52–58.

³⁵ Tamże.

³⁶ Tamże.

³⁷ Tamże.

i wychowania młodzieży w wierze, wspierająca tę grupę uczestników lekcji religii i katechezy w rozwoju osobowym i chrześcijańskim. Uwzględniają bowiem tajemnicę osoby ludzkiej powołanej do zbawienia we wspólnocie wiary, a zarazem potrzebującej wsparcia w rozwijaniu w sobie zdolności przyjęcia w świetle Ewangelii wszystkich wartości kultury, które wspierają integralny rozwój — w jego wymiarze indywidualnym, społecznym, religijnym i moralnym.

4. Treści edukacji religijnej — wymagania szczegółowe

Wyżej opisane cele oraz zadania katechezy i nauczyciela religii, który pracuje z młodzieżą gimnazjalną, stanowią punkt odniesienia dla opisanych w analizowanej podstawie programowej katechezy założeń treściowych edukacji religijnej. Decydują one o jakości treści, rozpisanych w formie wiedzy i umiejętności, które uczeń zdobywa podczas lekcji religii i katechezy parafialnej. Mają zatem decydujące znaczenie dla twórców programów i podręczników katechetycznych, a następnie dla katechetów, którzy w praktyce szkolnej podejmują działania związane z realizacją założeń programowych.

Analizując merytoryczne zapisy znowelizowanej *Podstawy programowej katechezy Kościoła katolickiego w Polsce*, daje się zauważyć wyraźne wyakcentowanie kwestii antropologicznych, obok teologicznych. Zgodnie z takim rozpisaniem treści, uczeń gimnazjum powinien osiąść wiedzę dotyczącą wiary, Pisma Świętego, osoby Jezusa Chrystusa i Ducha Świętego, liturgii, sakramentów, wspólnoty Kościoła (także jej genezy i rozwoju historycznego), ekumenizmu, modlitwy³⁸. Służą temu następujące treści: biblijne przykłady życia i działalności Jezusa Chrystusa, prawda o działaniu Ducha Świętego w Kościele, o darach Ducha Świętego i grzechach przeciwko Niemu, rok liturgiczny, znaki sakramentalne, w jakie Chrystus wyposażył Kościół, a przede wszystkim chrzest, Eucharystia, sakramenty: pokuty i pojednania, bierzmowania, małżeństwa i namaszczenia chorych, osobista i wspólnotowa modlitwa³⁹. Również treści dotyczące roli Kościoła w życiu narodu polskiego, podstaw myśli ekumenicznej (np. interkomunii, sukcesji apostoelskiej, najważniejszych wyznań chrześcijańskich) oraz rzeczywistości misji *ad gentes*, religii niechrześcijańskich i sekt służą nabywaniu przez młodzież podstawowej wiedzy teologicznej i związanych z tym umiejętności⁴⁰. Odwoływanie się do nich w toku lekcji religii pozwala młodzieży dostrzec właściwą wizję Kościoła i eklezjalny charakter orędzia ewangelicznego. Stanowi okazję do aktywizacji intelektualnej, skon-

³⁸ *Tamże*.

³⁹ *Tamże*, s. 53–58.

⁴⁰ *Tamże*.

centrowanej wokół kształtowania właściwego rozumienia rzeczywistości wiary i wspólnoty Kościoła. Może też skłaniać do osobistej refleksji nad własnym miejscem we wspólnocie eklezjalnej i pobudzić do aktywności eklezjalnej, opartej na dialogu i współpracy. Wszystkie te kwestie zostają dopełnione o elementy formacyjne związane z antropologicznym ukierunkowaniem treści katechetycznych.

W związku z powyższym autorzy znowelizowanej *Podstawy programowej katechezy Kościoła katolickiego w Polsce* projektują zagadnienia, które pozwolą uczniom gimnazjum pogłębić zrozumienie podstawowych pojęć etycznych, jak np.: powinność moralna, sumienie, prawo naturalne, prawo Boże, wartości i ich hierarchia, przykazania Dekalogu, pojęcie miłości i sposoby jej przeżywania, realizacja powołania do świętości, życie w duchu „Ośmiu Błogosławieństw”⁴¹. W rezultacie uczeń powinien posiadać m.in. zdolność charakteryzowania np. obowiązków wynikających z poszczególnych przykazań oraz umiejętność uzasadnienia koncepcji szczęścia zawartego w „Ośmiu Błogosławieństwach” i analizowania wpływu zaboru, bałwochwalstwa, wróżbiarstwa, magii na budowanie więzi z Bogiem. Z tym wiąże się także umiejętność zastosowania tej wiedzy w codziennym życiu — w kontaktach z Bogiem i z drugim człowiekiem, także podczas dokonywania oceny moralnej własnych czynów i postaw np. wobec rodziców, kolegów i koleżanek⁴². Takie rozpisanie treści, wzbogacone o wyraźne zaznaczenie wiedzy i umiejętności ucznia, jest zgodne z zasadą wierności Bogu i człowiekowi. Pozwala bowiem młodzieży odkrywać pełną prawdę o niej samej — o całości jej życia, na które składają się pytania o sens życia, wiary i Kościoła oraz poszukiwanie sposobów przezwyciężania osobistych ograniczeń. Świadczy też o podmiotowym traktowaniu uczestników lekcji religii, co ma szczególne znaczenie w procesie wspierania młodych w integralnym rozwoju oraz w odkrywaniu egzystencjalnego wymiaru orędzia ewangelicznego. Nie wyczerpuje jednak wszystkich kwestii antropologicznych, gdyż marginalnie traktuje zagadnienia dotyczące rozwoju psychicznego i seksualnego oraz integralnie z tym związanych konfliktów wewnętrznych i interpersonalnych. Mało też uwagi poświęca kwestiom związanym z ewangelizacją młodzieży, a przecież ta grupa uczestników szkolnych lekcji religii często potrzebuje najpierw wsparcia w odkrywaniu Dobrej Nowiny o zbawieniu i w doprowadzeniu do spotkania z Jezusem Chrystusem, a dopiero potem działań typowo katechetycznych, rozwijających i pogłębiających wiarę. Tak więc proponowane treści nauczania religii wymagają odpowiednich zmian podczas tworzenia nowych programów i podręczników do nauczania religii. Chodzi tu głównie o dostosowanie bardzo ogólnie zapisanych wymagań szczegółowych do mentalności różnych grup młodzieży gimnazjalnej. Niemniej istotne są również inne inicjatywy dydaktyczno-wychowawcze, które uw-

⁴¹ *Tamże*, s. 55.

⁴² *Tamże*.

zgodnią potrzeby rozwojowe i osobiste doświadczenia uczniów oraz odwołują się do wiedzy i umiejętności, jakie katechizowani zdobywają w toku zajęć szkolnych.

5. Korelacja nauczania religii z edukacją szkolną

Dopełnieniem treści, jakie — według twórców znowelizowanej *Podstawy programowej katechezy Kościoła katolickiego w Polsce* — należy podejmować w toku edukacji religijnej młodzieży gimnazjalnej, są propozycje zamieszczone w punkcie określającym obszary korelacji nauczania religii z edukacją szkolną. Słusznie autorzy tego dokumentu wprowadzili liczne merytoryczne zmiany w tej kwestii, dostosowując je do wytycznych zapisanych w dokumentach oświatowych, głównie w *Podstawie programowej kształcenia ogólnego*. Również od strony formalnej daje się tu zauważyć nowy styl redagowania zapisów. Autorzy, inspirując się dokumentami oświatowymi, opisali treści korelacji nie tylko w formie haseł tematycznych, ale także w kategoriach wiedzy i umiejętności ucznia.

Z uwagi na wprowadzone w kształceniu ogólnym zmiany w ujęciu treści przedmiotowych i rezygnację z realizacji ścieżek edukacyjnych, w analizowanej *Podstawie programowej katechezy Kościoła katolickiego w Polsce* opisano jedynie korelację z przedmiotami szkolnymi, określając ją terminem „korelacja nauczania religii z edukacją szkolną”. Kolejno autorzy określili obszar treści, jakie należy podejmować, integrując i uzupełniając, a niekiedy także polemizując z wiedzą, którą uczniowie zdobywają w toku lekcji języka polskiego, języka obcego nowożytnego, muzyki, plastyki, historii, wiedzy o społeczeństwie, geografii, biologii, informatyki, wychowania do życia w rodzinie oraz języka mniejszości narodowej lub etnicznej i języka regionalnego⁴³. W tych propozycjach daje się zauważyć niemal identyczne zapisy, jak w *Podstawie programowej kształcenia ogólnego*. Autorzy proponują bowiem odwołanie do treści związanych z odbiorem zarówno słownych, jak też muzycznych i plastycznych wypowiedzi oraz wykorzystaniem zawartych w nich informacji. Zakładają przy tym analizę i interpretację słownych, muzycznych i plastycznych tekstów kultury, jak też tworzenie różnych wypowiedzi i tekstów. Pragną też, by uczniowie wykorzystali słownictwo religijne typowe dla języków obcych nowożytnych w toku lekcji religii. Nie pomniejszają przy tym wiedzy, którą uczniowie posiadają z zakresu historii Polski i świata do 1918 r.⁴⁴ Stąd też nawiązują do takich zagadnień, jak: cywilizacja Bliskiego Wschodu, starożytnego Izraela, cywilizacja rzymska, dziedzictwo antyku, chrześcijaństwa, świata arabskiego i islamu, Bizancjum i Kościół wschodni, kultura duchowa i materialna ła-

⁴³ *Tamże*, s. 60–67.

⁴⁴ *Tamże*, s. 62–64.

cińskiej Europy. Obok tego typu treści zwracają uwagę na dzieje Polski, a szczególnie na rozwój chrześcijaństwa w Polsce. Spośród innych zagadnień proponują odwołanie do historii powszechnej, np. do humanizmu i renesansu, rewolucji francuskiej, dziejów Europy i świata w XVIII, XIX i początku XX w.⁴⁵ Jako kolejne wymieniają treści dotyczące wiedzy o społeczeństwie, zwracając uwagę na podstawowe terminy określające jakość życia społecznego, udział w różnych grupach społecznych oraz na wiedzę, umiejętności i postawy obywatelskie, które umożliwiają młodzieży samodzielność i niezależność w myśleniu o wydarzeniach i procesach zachodzących w społeczności lokalnej, narodowej i międzynarodowej oraz odpowiedzialne i skuteczne uczestnictwo w życiu publicznym⁴⁶. Słusznie autorzy znowelizowanej *Podstawy programowej katechezy* twierdzą, że z uwagi na przekłamania w zakresie historii Kościoła do końca XIX w., prowadzące do stereotypów antychrześcijańskich i antykatolickich, które daje się zauważyć w edukacji szkolnej (w ramach nauczania historii), trzeba „zadbać, by treści historyczne realizować współbieżnie z programem nauczania historii”⁴⁷.

Również treści z zakresu geografii i biologii wydają się cenne w edukacji religijnej w gimnazjum. Autorzy proponują korelację nauczania religii z takimi zagadnieniami, jak: położenie geograficzne i środowisko przyrodnicze Polski, ludność Polski, wybrane kwestie z geografii gospodarczej Polski, regiony geograficzne Polski, sąsiedzi Polski, regiony świata. Zwracają też uwagę na rozmnażanie i rozwój człowieka, stan zdrowia i choroby, ewolucję życia oraz na globalne i lokalne problemy środowiska⁴⁸.

W zapisach korelacji nauczania religii z informatyką proponują szereg zagadnień związanych z bezpiecznym i odpowiedzialnym korzystaniem z komputera i sieci internetowej. Zwracają przy tym uwagę na takie zagadnienia, jak: komunikowanie się za pomocą komputera i nowych technologii informacyjno-komunikacyjnych, wykorzystanie tych technologii do rozwijania zainteresowań oraz etyczne i prawne aspekty związane z korzystaniem z komputera i Internetu⁴⁹.

Istotne dla edukacji religijnej młodzieży gimnazjalnej są propozycje zapisane w punkcie określającym obszar korelacji nauczania religii z wychowaniem do życia w rodzinie⁵⁰. Daje się tu zauważyć wiele różnych zagadnień. Można je ująć w następujące bloki tematyczne: rozwój i życie człowieka w wymiarze indywidualnym i społecznym, więzi i relacje w rodzinie i w grupach rówieśniczych, różne rodzaje

⁴⁵ *Tamże*.

⁴⁶ *Tamże*, s. 64–66.

⁴⁷ *Tamże*, s. 59.

⁴⁸ *Tamże*, s. 66.

⁴⁹ *Tamże*, s. 66–67.

⁵⁰ *Tamże*, s. 67.

i etapy miłości, tożsamość płciowa oraz różnice w rozwoju psychoseksualnym kobiet i mężczyzn, dziewcząt i chłopców, dojrzewanie i problemy okresu dorastania, inicjacja seksualna, płodność i planowanie rodziny, infekcje przenoszone drogą płciową, rozwój seksualny i odpowiedzialne przeżywanie własnej płciowości, sposób spędzania wolnego czasu i jego wpływ na człowieka⁵¹.

Dopełnieniem wyżej określonych obszarów korelacji nauczania religii z edukacją szkolną jest odwołanie do słownictwa religijnego, tekstów biblijnych i modlitw wyrażonych w języku mniejszości narodowej lub etnicznej oraz w języku regionalnym. Tak ogólnie zapisane treści korelacji pozostawiają dużą swobodę nauczycielowi religii, jednak w praktyce mogą utrudniać lub wręcz uniemożliwiać ich realizację. Katecheci zwykle mają trudności w zaplanowaniu korelacji z językami, których nie znają. Potrzebują zatem konkretnych wskazań i wyraźnie określonych obszarów tematycznych, popartych przywołaniem słownictwa typowego dla danego języka, np. etnicznego, mniejszości narodowej i regionalnego.

W tym miejscu należy również zauważyć, że w efekcie korelacji nauczania religii z edukacją szkolną uczniowie mają posiadać wiedzę nie tylko religijną, ale także humanistyczną oraz rozwijać związane z tym umiejętności. Chodzi tu zarówno o przyswojenie przez młodzież określonego zasobu wiadomości na temat faktów, zasad, teorii i praktyk, jak też o zdobycie umiejętności wykorzystania posiadanych wiadomości podczas wykonywania zadań i rozwiązywania problemów. Wszystko to ma sprzyjać kształtowaniu u uczniów postaw warunkujących sprawne i odpowiedzialne funkcjonowanie we współczesnym świecie i we wspólnocie Kościoła.

6. Warunki i sposoby realizacji założeń programowych

Opisane w analizowanej *Podstawie programowej katechezy Kościoła katolickiego w Polsce* cele, zadania i treści wymagają odpowiednich strategii edukacyjnych, dzięki którym można w praktyce zastosować propozycje teoretyczne. W związku z tym autorzy znowelizowanego dokumentu programowego katechezy proponują zastosowanie różnych, wielostronnie aktywizujących uczniów, metod i środków dydaktycznych. Za priorytetowe uznają metody biblijne, które — jak słusznie twierdzą — „służą poznaniu oraz kształtowaniu umiejętności wykorzystania i rozumienia Objawienia Bożego”⁵² oraz są niezbędne w ewangelizacji i głoszeniu kerygmatu. Wśród nich wymieniają sposoby pracy z tekstami oparte na zasadach interpretacji

⁵¹ *Tamże*.

⁵² *Tamże*, s. 58.

tekstu, co implikuje konieczność zastosowania odpowiednich środków dydaktycznych — głównie opartych na słowie drukowanym, a więc tekstów źródłowych. Kolejno wskazują na konieczność pracy z Pismem Świętym, dokumentami nauczania Kościoła, tekstami liturgicznymi, dokumentami historycznymi, świadectwami życia Kościoła i chrześcijan. W tym też kontekście ukazują potrzebę odwołania do wzorców biblijnych, postaci świętych i błogosławionych świadków wiary⁵³.

Zgodnie z zasadą wielostronnej aktywizacji młodzieży, w znowelizowanej *Podstawie programowej katechezy Kościoła katolickiego w Polsce* autorzy zalecają stosowanie metod stymulujących aktywność własną uczniów. Przykładowo wymieniają metody dramowe i problemowe, gdyż „mogą okazać się [one] skuteczne w rozbudzaniu i rozwoju zainteresowań zagadnieniami religijnymi”. Zalecają też stosowania innych metod (np. dyskusji, panelu, trybunału, *quizu*, rewizji życia), które angażują uczniów w poszukiwanie odpowiedzi na nurtujące pytania oraz służą rozwijaniu umiejętności korzystania z tekstów biblijnych i odnajdywania w nich nie tylko własnych problemów, ale także sposobów ich interpretacji i rozwiązywania. Słusznie twierdzą, że różne rozwiązania metodyczne wielostronnie aktywizujące młodzież są niezbędne w kształtowaniu przez uczniów własnych opinii, precyzowania myśli oraz w nabywaniu umiejętności argumentowania i motywowania do odpowiedzialnego zaangażowania się we własny rozwój, jak też w życie rodziny, szkoły, środowiska rówieśniczego i wspólnoty parafialnej. W tym kontekście zwracają uwagę na umiarkowane stosowanie metod podających oraz na odpowiednią postawę katechety, który ma być przewodnikiem, inspiratorem, towarzyszem w drodze młodzieży do osobowego spotkania z Bogiem i odkrywania prawdy, a zarazem świadkiem wiary⁵⁴.

Wyżej opisane ukierunkowanie działań edukacyjnych w szkole, zdaniem twórców znowelizowanej podstawy programowej katechezy, prowadzi do obudzenia i pogłębienia wiary osobowej wśród uczniów gimnazjum. Wymaga jednak odpowiednich miejsc do nauczania religii i stosowania zróżnicowanych środków dydaktycznych. W związku z tym autorzy znowelizowanego dokumentu zwracają uwagę na wyposażenie sal szkolnych w odpowiednie materiały do analizy tekstów i pracy metodami poszukującymi oraz w nowe środki multimedialne. Słusznie podkreślają, że „sale (...) nie mogą tracić swego charakteru religijnego (krzyż, obrazy świętych)”⁵⁵, gdyż otoczenie sprzyja realizacji założeń edukacji religijnej w szkole.

⁵³ *Tamże*, s. 58–59.

⁵⁴ *Tamże*, s. 59.

⁵⁵ *Tamże*.

7. Współpraca środowisk wychowawczych

Edukacja religijna — w integralnym ujęciu — wymaga zaangażowania w jej realizację nie tylko nauczycieli religii, ale także rodziców i duszpasterzy, o czym pamiętają twórcy znowelizowanej *Podstawy programowej katechezy Kościoła katolickiego w Polsce*. Słusznie zwracają uwagę na specyfikę współdziałania rodziców uczniów klas gimnazjalnych z nauczycielami religii. Jej charakter wynika z potrzeb rozwojowych młodzieży oraz z faktu, że młodzież z gimnazjum należy do kilku parafii. W praktyce nauczyciele religii mają możliwość kontaktu z rodzicami głównie w szkole — w ramach działań pedagogicznych i zaangażowania w realizację programu wychowawczego. Zdaniem autorów analizowanej podstawy programowej katechezy do istotnych powinności edukacyjnych katechety należy przekaz informacji na temat wymagań programowych i tematów podejmowanych podczas lekcji religii, czemu służą spotkania dla rodziców organizowane w szkole na początku roku szkolnego. Poza tym na uwagę zasługuje współdziałanie z rodzicami i z rodzicami chrzestnymi w toku bezpośredniego przygotowania młodzieży do sakramentu bierzmowania, czemu służą spotkania formacyjne w parafii.

Właśnie parafia zamieszkania, jak podkreślają autorzy znowelizowanego dokumentu jest odpowiednim miejscem do podejmowania współpracy z rodzicami młodzieży gimnazjalnej. W związku z tym księża, katecheci i animatorzy zaangażowani w kościelnych ruchach młodzieżowych powinni przez trzy lata organizować dla młodzieży w budynkach parafialnych i w kościele — skorelowane z nauczaniem religii — spotkania formacyjne dla wszystkich kandydatów do bierzmowania, spotkania w grupach i celebracje liturgiczne. Zdaniem autorów znowelizowanej podstawy programowej katechezy warto wykorzystać rekolekcje adwentowe i wielkopostne w celu nawiązania współpracy nauczyciela religii i duszpasterzy z rodzicami. W ten sposób można nie tylko realizować założenia edukacji religijnej wśród młodzieży, ale także wspierać dorosłych w formacji ludzkiej i duchowej.

8. Próba oceny

Zaprezentowane powyżej założenia edukacji religijnej w ujęciu znowelizowanej *Podstawy programowej katechezy Kościoła katolickiego w Polsce* wskazują na jej zasadnicze elementy wraz ze wstępną oceną ich wartości edukacyjnej i pastoralnej. Wiążą się one przede wszystkim z celami rozpatrywanymi jako wymagania ogólne oraz z zadaniami nauczyciela religii i z treściami opisanymi w kategoriach wymagań szczegółowych. Niemniej istotne są także propozycje dotyczące korelacji nauczania religii z edukacją szkolną oraz sposobów ich realizacji i współpracy środowisk odpowiedzialnych za edukację religijną młodzieży gimnazjalnej. Wszyst-

kie wyżej wymienione i analizowane elementy wyznaczają kierunek ludzkiej i chrześcijańskiej formacji młodzieży gimnazjalnej, podejmowanej w szkole i w parafii, z wyraźnym zaznaczeniem potrzeby współpracy z rodziną. Mają jednak charakter zbyt ogólny, niekiedy wręcz abstrakcyjne, ambitny, a często także daleki od realiów współczesnej szkoły i mentalności uczniów gimnazjum, wśród których — jak pokazują badania empiryczne — jest wiele osób obojętnych religijnie, przeżywających liczne konflikty wewnętrzne, moralne i seksualne, a zarazem poszukujących własnej tożsamości i swojego miejsca w społeczności⁵⁶. Trudno zatem podejmować działania o charakterze katechetycznym czy też koncentrować się na przekazie treści biblijnych. Co więcej, w tej sytuacji młodzież potrzebuje najpierw wsparcia w rozwoju ludzkim, w realizacji własnych pragnień, w poszukiwaniu sensu życia i odnajdywaniu autentycznych wartości, a następnie w osobistym spotkaniu z Bogiem, w odkryciu aktualności orędzia ewangelicznego i jego znaczenia dla każdego młodego człowieka. Z tym też wiąże się potrzeba ewangelizacji uczniów i ich rodziców oraz pedagogizacji.

Wątpliwość budzi ambitnie zaplanowane współdziałanie z rodziną. Nawet pobieżna obserwacja pokazuje, że znaczna część rodziców nie wykazuje zainteresowania edukacją religijną młodzieży, co uwidacznia się w braku zaangażowania w spotkania formacyjne w parafii i w sporadycznych kontaktach z nauczycielem religii w szkole. Trudno zatem podjąć dialog z rodzicami i współpracować z nimi w ramach szkolnych spotkań. Taki fakt implikuje potrzebę poszukiwania nowych, niekonwencjonalnych, często okazjonalnych form współpracy.

Godnym uwagi jest fakt, że od strony formalnej autorzy dostosowali analizowaną *Podstawę programową katechezy Kościoła katolickiego w Polsce* do realiów współczesnej szkoły i wymogów oświatowych związanych z kolejną reformą systemu szkolnictwa i założeń programowych kształcenia ogólnego. Świadczą o tym zapisy celów i treści katechetycznych opisane w kategoriach wymagań ogólnych i szczegółowych z wyraźnym zaznaczeniem wiedzy i umiejętności, jaką uczniowie gimnazjum powinni osiąść w wyniku działań edukacyjnych i duszpasterskich. W poprawnie nazwanych wymaganiach daje się jednak zauważyć niewłaściwe zapisy. Dotyczą one wiedzy, jaką uczeń ma osiąść w wyniku działań podejmowanych przez nauczyciela religii. Autorzy podstawy potraktowali hasła tematyczne jako wiadomości, rezygnując z wyraźnego określenia czynności, które młodzież powinna podejmować w celu sprawdzenia i oceny przez nauczyciela religii poziomu wiedzy religijnej. Z kolei w zapisach określanych w kategoriach umiejętności

⁵⁶ Zob. np. J. BANIAK, *Świadomość religijna gimnazjalistów na trzy z plusem* (wywiad dla KAI), „Sprawy Rodziny” (2007), nr 1, s. 71–73; L. GAJOS, *Świadomość religijna i moralna młodzieży polskiej w badaniach Janusza Mariana: od opisu do konkluzji teoretycznych*, „Teologia Praktyczna” (2005), t. VI, s. 95–111.

uczniawpisali także działania związane z zapamiętaniem wiadomości i odtworzeniem ich w sytuacjach typowych, czyli wskazali na posługiwanie się wiadomościami w zadaniach nie odbiegających od podanego wzoru. Właściwie definiowane umiejętności powinny precyzować działania ucznia w sytuacjach problemowych, bliskich życiu, a więc nietypowych, z którymi katechizowani spotykają się na co dzień. Brakuje zatem precyzji w określeniach wymagań szczegółowych i właściwego przyporządkowania wiedzy i umiejętności. Poza tym autorzy nie podają żadnych konkretnych przykładów, pozostawiając swoje propozycje na poziomie bardzo ogólnym, co utrudnia ich dokładną ocenę. Pozwala jednak oczekiwać na ukonkretnienie i dostosowanie do potrzeb edukacyjnych kolejnych, znowelizowanych, lub nowych programów nauczania religii i serii podręczników katechetycznych.

**Religious education of pupils at lower secondary schools
in the perspective of the amended
*Core curriculum of the Catholic Church catechesis in Poland***

Summary

The topic discussed in the article is an up-to-date issue as it is inspired by the amended text of the *Core curriculum of the Catholic Church catechesis in Poland*, approved by the Polish Episcopal Conference in March 2010. The aim of the article is an analysis of issues related to the religious education of pupils at lower secondary schools in Poland, i.e. the description of theoretical foundations, defined in the abovementioned curriculum of the Catholic Church in Poland. Accordingly, firstly the term “religious education” shall be analyzed and the *Core curriculum of the Catholic Church catechesis in Poland*, amended in 2010, shall be characterized. Secondly, catechetical aims shall be described — general requirements, the tasks of catechesis and of religious education (RE) teachers, and the content defined under specific requirements categories. Recommended conditions and ways of carrying out the assumptions of the curriculum will follow as well as the assumptions concerning the correlation of RE and other courses at lower secondary school as defined in the curriculum. Next, an attempt shall be made to analyze the cooperation between upbringing environments, i.e. above all the family and the parish. The analyses shall be completed with an attempt at evaluating religious education proposed under the *Core curriculum of the Catholic Church catechesis in Poland*.